

Luovan työn tekijät ja yrittäjät

26.3.2015

LAUSUNTO OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖLLE

Asia: Valmistautuminen EU:n komission Digitaalisia sisämarkkinoita (Digital Single Market) koskevaan strategiaan

Kiitämme mahdollisuudesta lausua asiasta ja ohessa LYHDYN ehdotukset seikoista jotka tulee ottaa huomioon kun muodostetaan Suomen kantaa komission suunnittelemasta digitaalisia sisämarkkinoita koskevasta strategiasta.

1. Yleistä – digitaalisten markkinoiden vakauden puolesta

Euroopan yhteisön tekijänoikeuslainsäädäntöä tulisi kehittää vaiheittain, tutkimalla tapauskohtaisesti huolellisesti, onko yhteisölainsäädännölle tarvetta ja mikä olisi sen sopiva taso. Emme kannata pyrkimystä luoda yhteinen, yhteisön tason tekijänoikeuslainsäädäntö.

Euroopan Yhteisön toimenpiteiden tulee lisätä digitaalisten markkinoiden vakautta eikä missään tapauksessa vähentää sitä. Markkinoilla toimivat yritykset tekevät investointinsa pitkällä tähtäimellä. Pienillä kielialueilla kokonaisia kulttuurin osa-alueita koskeviin digitaalisen yritystoiminnan muutoksiin liittyy myös markkinoiden koon aiheuttamia erityishaasteita, jotka on otettava huomioon harkittaessa tekijänoikeuslain muutoksia yhteisön tasolla.

Yhteisön tason tekijänoikeuslainsäädännön uudistamistyössä tulisikin korostaa

- oikeudenhaltijoiden sopimusvapauden merkitystä,
- kulttuurisen diversiteetin edistämistä sekä
- EU-lainsäädännön subsidiariteettiperiaatetta.

Parhaiten uudistaminen saadaan kohdistumaan oikeisiin asioihin ja onnistumaan, kun jo suunnitteluvaiheessa toteutetaan huolelliset perusselvitykset kustakin käsiteltävästä kysymyksestä ("evidence based approach") eikä tyydytä eri osapuolten mielipiteiden keräilyyn.

Tekijänoikeuden rajoituksia tulisi säätää vain sellaisessa tapauksessa, että kyseessä on selvästi identifioitava ja vakava epäbalanssi teosten sopimuspohjaisessa käytettävyydessä. Teki-

jänoikeuden rajoituksilla on digitaalisessa ympäristössä suora vaikutus kaikkiin markkina-toimijoihin, koska primaari- ja jälkikäytön rajat ovat hälvenneet. On myös ilmeistä, ettei – toisin kuin eräissä yhteyksissä on väitetty – fair use -doktriinia voida sellaisenaan tuoda maihin, jotka nojaavat toisenlaiseen oikeudelliseen perinteeseen¹.

Hyvä esimerkki markkinoiden itseohjautuvuudesta on ”user-generated content”. Tietoverkkoon sijoitetun av-aineiston määrä on kasvanut räjähdysmäisesti ja sen ympärille on kehittynyt uusia liiketoiminnan muotoja. Merkittävää tarvetta erityissäätelyn ei kuitenkaan ole näköpiirissä, pääosin tämä uusi alue toimii markkinavetoisesti hyvin eikä aiheutta yhteisön tason väliin tulemiselle ole.

2. Portability - esteiden poistaminen musiikki- ja av-palveluiden siirrettävyyden tieltä EU-maissa

Musiikki- ja av-palveluiden käytettävyys maasta toiseen siirryttäessä on vain vähäisessä määrin lainsäädännöllinen kysymys. Tällaisten palvelujen käytettävyys yhteisön alueella riippuu ensisijassa siitä, millaisia palveluja markkinoilla toimivat tuottavat. On vaikea ajatella, että lainsäädännöllä voitaisiin määrätä pakottavasti teosten käyttöoikeuksia koskevien sisältöpalvelujen maantieteellisestä ulottuvuudesta. Markkinoiden on annettava kehittyä tässä rauhassa.

Tärkeää olisi sitä vastoin säätää yhteisötasolla tehokkaasti oikeudenhaltijoiden toimintaa turvaavista keinoista ja kitkeä piratismi. Esimerkiksi yhdessä jäsenvaltiossa annetun kielto-määräyksen tulisi olla helposti toistettavissa muissa jäsenvaltioissa. Yhtenäinen oikeusturva olisi alan toimijoille tärkeä askel palveluiden laajentamiselle ja sisällön kehittämiseksi.

- Yhteisön tasolla ilmeinen uhka oikeudenhaltijoille on edelleen se, että täytäntöönpanotoimien sovellettavuudessa tehdään ero kaupallisen ja ”ei-kaupallisen” välillä. Käyttäjille ilmainen palvelu generoi ylläpitäjilleen tuottoja muilla tavoin.
- Yhteisön säännökset ja oikeuskäytäntö ovat määrittäneet ISP:n roolin selvästi. Ongelma on puutteellisessa tai liian hajanaisessa implementoinnissa eri jäsenvaltioissa. Komission tulisi kiinnittää tähän enemmän huomiota ja varmistaa harmonisointi tältä osin myös käytännössä.
- ISP:n lisäksi verkossa toimii myös joukko muita välittäjiä, joilla on rooli oikeudenloukkauksissa. Mainos- ja maksuvälittäjien tulisi aktivoitua oikeudenloukkauksien

¹ ”Dangerous Exception: The Detrimental Effects of Including ”Fair Use” Copyright Exceptions in Free Trade Agreements” ; Manne&Morris – ICLE Intellectual Property Research Program, White Paper 2015-1

torjunnassa tai ainakin pidättäytyä edistämästä harmaata taloutta (ns. Follow the Money -approach).

- Tulisi tutkia, voidaanko mainonnan ja verkkomaksupalveluiden välittäjille asettaa korostettu huolellisuusvelvollisuus koskien mainontaa oikeudenloukkaussivustoilla tai maksuliikennepalvelun järjestämistä oikeuksia loukkaavalle toiminnalle.

3. Keskeisten rajoitussäännösten toimivuus ja tehokkuus rajat ylittävissä tilanteissa - kirjastot, arkistot, opetus, tutkimus, vammaiset, tekstin ja tiedon louhinta.

3.1. Teosten rajat ylittävän käytön edistäminen

Tulisi selvittää, voitaisiinko tarkoin rajatuissa tapauksissa ja hyvin määritellyin ehdoin sopimuslisenssin nojalla tehtyjä sopimuksia tulkita siten, että ne mahdollistaisivat yli rajojen tapahtuvan, esimerkiksi vastavuoroisen lisensoinnin. Samanlainen ratkaisu voisi mahdollisesti koskea joitakin muita sopimukseen perustuvia, alueellisesti rajoitettuja tekijänoikeuksien hallinnointiratkaisuja.

Tällaiseen lisensointiin näyttäisi olevan tarvetta eräillä opetus- ja tutkimuskäytön alueilla sekä muistiorganisaatioiden digitoimien teoskokoelmien saattamiseksi laajemmin esimerkiksi eri maiden tutkijoiden saataville.

Tekijänoikeusjärjestöjen yhteistyö, vastavuoroiset sopimukset ja sopimuslisenssi yhdessä takaisivat ratkaisun, jota pystytään joustavasti mukauttamaan muuttuvassa toimintaympäristössä.

3.2. Tekijänoikeuden rajoitukset

Kannatamme nykyistä, joustavaa yhteisölainsäädännössä omaksuttua tekijänoikeuden rajoituksia koskevaa ratkaisua, joka perustuu yhteisön tasolla määriteltyihin, valittavissa oleviin tekijänoikeuden rajoituksiin. Emme näe riittävää perustetta väitteelle, että yhteisön tasolla määritellyt pakolliset tekijänoikeuden rajoitukset olisivat parempi keino. Jäsenvaltioilla on osin erilaisia oikeudellisia traditioita ja käytäntöjä jotka ovat muovanneet myös markkinoiden kehittymistä.

Käsityksemme mukaan rajoitusten ja poikkeusten territoriaalisuus ei yleensä haittaa lisensiointia, vaan pikemmin tukee sitä ja jäsentää tosiasiallisia, paikallisia markkina-alueita. Kansainväliseen levitykseen tarkoitetuille teoksille on omat, toimivat jakelukanavansa ja -menettelynsä. Teosten käyttömarkkinat ovat valtaosin paikallisia ja on tärkeää ja yhteisön peruspäämäärien mukaista, että tähän ei puututa. Teosten saatavuus ja niiden käytöstä sopiminen alueellisesti ei ole ollut ongelma.

Vakaa oikeudellinen toimintaympäristö on erityisen tärkeää nykyisessä markkinatilanteessa, jottei sisältöjä verkossa hyödyntäville toimijoille, jotka eivät kuitenkaan investoi sisältötuotantoon, anneta ylivaltaa. Tämä olisi hyvin vahingollista eurooppalaisille sisältötuottajille.

3.3 Muistiorganisaatio ja teosten massadigitointi

Olisi tärkeää, että kirjasto- arkisto- ja museolaitoksen kehittämisessä tulisi nykyistä vahvemmin esiin julkisen vallan neutraliteetti suhteessa eri osapuolten välisiin taloudellisiin intresseihin. Euroopan unionin tulisi tarkastella laajemmin luovan talouden menestymisen perustoiminnan ehtoja eikä kirjasto-, arkisto- ja museolaitoksen toimintaa saa ohjata sellaiseen suuntaan tai sellaisilla arvoilla, jotka ovat omiaan vaarantamaan luovan työn menestymisen mahdollisuuksia. Tämä olisi erittäin lyhytnäköistä kulttuuripolitiikkaa.

Suurimmat esteet sopimuksissa edistymiselle muistiorganisaatioiden kanssa ovat

- kirjasto-, arkisto- ja museolaitoksen huono rahatilanne. Digitointiin ei ole riittävästi varoja, ei myöskään laitosten palveluiden kehittämiseen sellaiseen muotoon, että ratkaisut olisivat oikeudenhaltijoiden kannalta tyydyttäviä
- epäselvyys siitä, mikä on tekijänoikeuslainsäädännön sisältö ja pysyvyys.

Viimemainitusta epäselvyydestä on pahimmillaan ollut seurauksena, että kirjasto-, arkisto- ja museolaitoksen edustajat keskittyvät edistämään lakiin tulevia tekijänoikeuden poikkeuksia, jotka antaisivat heille ilmaiset käyttöoikeudet, sen sijaan, että pyrkisivät vakavasti edistämään sopimusratkaisujen syntymistä.

Yhteisötasolla tulisi pyrkiä vahvistamaan teosten käyttöä koskevia lisensiointiratkaisuja. Suomessa ja eräissä muissa pohjoismaissa tästä onkin hyviä esimerkkejä.

Esimerkiksi Kopiosto on sopinut Kansalliskirjaston kanssa jo 2000-luvun alusta useista teollisten aikakauslehtien digitointia ja saattamista yleisön saataville koskevista tietokantahankkeista. Parhaillaan Kopiosto suunnittelee Kansalliskirjaston kanssa yhteisessä EU-rahoitteisessa projektissa ("Aviisi") digitoitujen vanhojen sanomalehtien avaamista yleisön saataville.

Lisäksi Kuvasto ja Kopiosto ovat sopineet Kansallisgallerian kanssa syksyllä 2014 kotimaisen taiteen välittämisestä Kansallisgallerian virtuaaligalleriassa.

Mainitut hankkeet on suunnattu etupäässä kansalliseen käyttöön. Periaatteellisia esteitä käytön avaamiseen alueella laajemmin ei ole ja Kansallisgallerian tapauksessa tämä on toteutunutkin.

3.4. Opetus ja tutkimus

Paras keino edistää laadukkaiden sähköisten oppimateriaalien syntyä on, että oikeudellinen toimintaympäristö säilyy vakaana. Tässä vaiheessa ei pitäisi millään toimenpiteellä vaikeuttaa ammattimaisten sähköisten oppisisältöjen syntyä. Se, että oikeudellinen toimintaympäristö säilyy vakaana, on paras tapa turvata markkinaehtoisten ratkaisujen synty.

Nykyiset direktiivin mukaiset rajoitukset ja poikkeukset ovat riittäviä opetus- ja tutkimuskäytön tarpeisiin. Eurooppalaiset valokopiointi- ja av-alan tekijänoikeusjärjestöt ovat sopineet laajasti opetus- ja tutkimuskäytön luvista mukaan lukien ”illustration for teaching.”

Olisi tärkeä rajata direktiivissä mainittu määritelmä ”illustration for teaching” niin, että se ei tarkoita laajamuotoisempaa oppimateriaalien tai muiden suojattujen teosten kopiointia tai saataville saattamista. Tällaisia käyttötapoja lisensoivat joko oikeudenhaltijat suoraan itse tai heitä edustavat järjestöt.

Antipiratismin tehostaminen lainsäädännön keinoin on tärkeää myös sähköisten oppimateriaalien kehityksen kannalta.

Kaikkien yhteisön tasolla tehtävien ratkaisujen tulisi edistää käyttäjien ja oikeudenhaltijoiden sopimusratkaisuja ja teosten käyttöä koskevaa lisensointia. Eräissä tapauksissa teosten massakäytön ratkaisemiseen opetuksessa ja tutkimuksessa tarvitaan helpotettuja lupamekanismeja, kuten sopimuslisenssi. Tekijänoikeutta koskevat rajoitukset voivat koskea vai satunnaisia käyttötilanteita ja vain teosten pientä osaa.

3.5. Tiedon louhinta

Oikeudenhaltijoiden tavoitteena on pyrkiä luomaan tiedon louhintaan sopivat sopimusratkaisut. Tätä tulisi edistää myös yhteisön tasolla.

Tiedon louhintaa koskevat määritelmät ovat niin laajoja ja epämääräisiä, että ne näyttävät kattavan lähes kaiken tutkimuksen - jos käytössä on tietokone, dataa ja jonkinlainen tutkimussuunnitelma. Selvitystä esimerkiksi siitä, minkälainen määrä dataa tai tekstiä tekee tutkimustilanteesta ”louhintaa” ei ole ollut tarjolla.

Jos organisaatiossa käsitellään omaa tilastollista aineistoa, ei yleensä sanota, että kyse on tiedon louhinnasta. Menetelmällisessä mielessä kyse lieneekin useimmiten tavanomaisesta tilastollisesta analyysistä tms. Tiedon louhinta –käsitettä sovelletaan ilmeisesti lähinnä silloin, kun puhutaan muiden kuin tutkijan omistamasta tiedosta, datasta tai teoksista. Herääkin kysymys, tavoitellaanko uudella käsitekonstruktiolla jonkinlaista uutta, tutkimusintressissä tapahtuvaa yleistä digitaalisen tiedon, teosten ja datan käytön oikeutta?

Tiedon louhinnan järjestämiseen liittyy ainakin seuraavia tekijänoikeudellisia kysymyksiä

1. Luoksepääsyoikeus – millaisilla ehdoilla tutkimusta harjoittava saa aineiston käsiinsä.

2. Kopiointioikeus – liittyykö aineistojen käsittelyyn vain efemäärinen kopiointi vai onko kyseessä esimerkiksi tutkimusten todennettavuuden vuoksi myös teosten muunlainen, pysyvämpi kopiointi

3. Saattaminen. Tiedeyhteisön kannalta on tärkeää, että kohdeaineistot ovat ainakin jossakin määrin myös myöhemmin tarkasteltavissa.

4. 4. Tiedon louhintaa koskevat palvelut tiedeyhteisölle – laajojen tekstimassojen kerääminen, tarjoaminen tutkijoiden käyttöön sekä tiedonlouhintaan liittyvien ohjelmistojen kehittäminen tapahtuu yliopistojen piirissä ammattimaisissa, toimintaa keskitetysti hallinnoivissa infrastruktuurihankkeissa. Tällöin on kyse ammattimaisesti järjestetystä palvelusta, ei yksittäisten tutkijoiden omasta toiminnasta.

Tekijänoikeuden rajoituksiin keskittyvä keskustelu tiedonlouhinnasta näyttäisi rajoittuvan usein kohtien 1 ja 2 tarkoittamien kysymysten tarkasteluun, lähinnä yksittäisen tutkijan näkökulmasta. Tekijänoikeuksien rajoituksilla ei kuitenkaan voida ratkaista laajemman, instituutioiden ja yhteisöjen tasolla tapahtuvan tiedon louhinnan kysymyksiä 3 ja 4. Tiede- ja tutkijayhteisöjen kannalta tiedon myöhempi todennettavuus on keskeinen vaatimus ja se edellyttää kohdeaineistojen todennettavuutta ja käytettävyyttä pitkillä aikajänteillä. Vain institutionaalisten toimijoiden kanssa tehtävät sopimukset voivat taata tämän. Sopimusratkaisut ovat tässä mielessä ainoa kestävä pitkän tähtäimen tie onnistuneeseen teosten käyttöön tiedon ja tekstin louhinnassa.

Olisi tarpeellista, että opetus- ja tutkimuskäyttöön sovellettuja lisensointimalleja kehitettäisiin eurooppalaisessa yhteistyössä niin, että myös rajojen ylitse tapahtuva lisensointi olisi joissakin teosten massakäytön tilanteissa – kun oikeudenhaltijat sitä haluavat – mahdollista. Tiedon louhinta saattaisi olla sovelias kohde tällaiselle, rajat ylittävälle sopimustoiminnalle.

Pohjoismainen sopimuslisenssi tarjoaa mahdollisuuksia tutkimuskäyttöön lisensointiin myös tiedonlouhinnan alueella. Tästä on Suomessa olemassa esimerkki, sillä Kopiosto on sopinut Kansalliskirjastossa digitoidun aineiston käytöstä eurooppalaisessa Clarin-infrastruktuurihankkeessa. Hanke koskee kielentutkimusta varten rakennettavia laajoja kielitietokantoja ja niihin kerättäviä teos- ja aineistomassoja. Suomalaisten teosten käyttö on sallittu sekä suomalaisissa yliopistoissa toimivan Finn-clarin kokonaisuudessa että laajemmalla eurooppalaisessa kielentutkimuslaitosten yhteisössä.

Tiedon louhinnan käsite on epäselvä eikä epäselvän käsitteistön pohjalta pidä lähteä tekemään tekijänoikeuslakia koskevia järjestelyjä tai ratkaisuja. Todettakoon vielä, että EU:n tiedonlouhinnasta tehty asiantuntijaraportti myöntää, ettei Yhdysvalloissa ole varmuutta siitä, mihin mittaan tieto louhinta on Fair Use -doktriinin nojalla sallittua – toisin kuin monet asiasta puhuvat Euroopassa väittävät.

3.6. Hyvitysmaksu

Tietoyhteiskuntadirektiivin 5.2 (a) ja 5.2 (b) artikloissa todettu periaate, että tietyt tekijänoikeuden poikkeukset ja rajoitukset ovat sallittuja vain kohtuullista korvausta vastaan, on tekijänoikeuden haltijoiden tasapainoisen aseman säilyttämiseksi yhä tehostuvan teosten kopiointin ja käytön mahdollistavassa teknologisessa ympäristössä erittäin tärkeää.

Jos kyse on yksityisestä kopioinnista, jossa teosten kopiointi tapahtuu pilveen tai muuhun tarjottuun palveluun, tulisi korvauksen ehdottomasti yltää myös niihin. Palveluntarjoajat eivät voi saada taloudellista hyötyä oikeudenhaltijoiden kustannuksella ilman, että oikeudenhaltijat saavat direktiivin mukaista hyvitystä.

4. Muita kysymyksiä

4.1. Yleisön saataville saattamisen käsite

EU-tuomioistuimen viimeaikaiset tulkinnat yleisön saataville saattamisen käsitteestä ovat herättäneet asiantuntijoissa eriäviä mielipiteitä ja alan toimijoissa myös huolta siitä, mihin suuntaan tämä digitaalisten sisältömarkkinoiden kannalta keskeinen oikeudellinen sääntelymekanismi on kehittymässä.

Käsityksemme mukaan olisi aiheellista harkita, olisiko komissiolla käytettävissä keinoja nykyisen osin hapuilevan tulkintalinjan vahvistamiseksi sellaiseksi, että yhteisössä omaksuttu tulkinta on varmasti sopiva tekijänoikeuden kansainvälisten konventioiden kanssa. Alan toimijoiden kannalta oikeusvarmuus näissä kysymyksissä on aivan ratkaisevan tärkeää.

4.2. Linkitys

Oikeudenhaltijan yksinoikeutta tulisi vahvistaa erityisesti, kun on kyseessä voiton tai taloudellisen hyödyn tavoittelu käyttämällä laajasti ja järjestelmällisesti toisten toimijoiden verkoon laittamaa aineistoa linkittämällä ja tarjoamalla sitä yleisön käyttöön. Erilaisten linkkien tekijänoikeudellinen asema kaipaa tältä osin selventämistä.

4.3. Suoja-aika

Av-teosten esiintyvien taiteilijoiden suoja-aika tulisi harmonisoida samaksi musiikin alan esittävien taiteilijoiden suoja-ajan kanssa.

Muiden teosten osalta suoja-ajan lyhentäminen ei voi tulla kyseeseen, koska nykyinen suoja-aika on vakiintunut.

4.4. Tekijänoikeuden loukkaukset

Nykyinen menettely teosten luvattoman verkkokäytön estämiseksi tai keskeyttämiseksi on oikeudenhaltijoille hidas ja raskas.

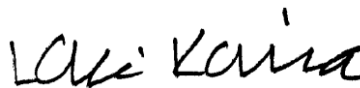
Oikeudenloukkaaja voi menettelyn aikana ja sen hitaudesta johtuen ansaita oikeudenloukkauksellaan huomattavia rahamääriä, mikä puolestaan rohkaisee uusiin oikeudenloukkauksiin.

Oikeudenhaltijan tulisi voida keskeyttää kaikenlaaiset oikeudenloukkaukset, eikä pelkää ne joilla on selkeä kaupallinen tarkoitus.

Helsingissä 26.3.2015

Anne Salomaa
Puheenjohtaja

Lauri Kaira
Projektinjohtaja

Luovan työn tekijät ja yrittäjät LYHTY on laaja-alaisin kotimaisia taiteilijoita, tekijöitä ja sisällöntuotantoalaa edustava yhteenliittymä. Siinä on mukana 16 järjestöä: AV-tuottajien tekijänoikeusyhdistys Tuotos ry, Forum Artis – valtakunnallisten taiteilijajärjestöjen yhteistyöjärjestö, Esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusyhdistys Gramex ry, Kopiosto ry, Suomen elokuvatuottajien keskusliitto SEK ry, Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto ry, Suomen elokuvatoimistojen liitto SEL ry, Suomen Musiikkikustantajat ry, Suomen Muusikkojen Liitto ry, Suomen peliohjelmisto ja multimediatallenneyhdistys FIGMA ry, Musiikki-tuottajat – IFPI Finland ry, Säveltäjien Tekijänoikeustoimisto Teosto ry, Säveltäjät ja sanoittajat Elvis ry, Suomen Säveltäjät ry, Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry ja Visuaalisen alan taiteilijoiden tekijänoikeusyhdistys Kuvasto ry.